



& SAVOIR-VIVRE®

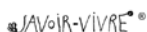
Creat cu pasiune și savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

Richard Stengel

ARTA LINGUȘIRII

traducere din limba engleză de
MIHAI MOROIU





Colecție coordonată de Dana MOROIU

Richard Stengel

YOU'RE TOO KIND: A BRIEF HISTORY OF FLATTERY

Copyright © 2000 by Richard Stengel. By arrangement with the Author.

All rights reserved.

© Baroque Books & Arts®, 2017

Imaginea copertei: Cristiana RADU

Concepție grafică © Baroque Books & Arts®

Corector: Rodica CREȚU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

STENGEL, RICHARD

Arta linguşelii / Richard Stengel;

trad.: Mihai Moroiu. - București: Baroque Books & Arts, 2017

ISBN 978-606-8564-72-2

I. Moroiu, Mihai (trad.)

177.3(100)(091)

Tiparul executat de Monitorul Oficial R.A.

Niciun fragment din această lucrare și nicio componentă grafică nu pot fi reproduse fără acordul scris al deținătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

Pentru Mary –

*„Dar jur, iubirea mea-i la fel de rară
cum le descriu, mințind, cei ce compară.”¹*

¹ Finalul Sonetului 130, de W. Shakespeare, în traducerea Violetei Popa (n. tr.).

Introducere

PLĂCEREA DE A FI AMĂGIT

Perfect, gentilul meu cititor: nu voi începe această carte cu un omagiu la adresa agerimii tale, pentru că o persoană ca tine, cu atâtea categorice împliniri, va fi cu siguranță imună la orice măgulire. Cu siguranță ai simți că sunt simple lingușeli umflate și le-ai respinge imediat. O persoană ca tine, înzestrată cu atâta agerime și aplomb, nu are nevoie de măguliri și aprobare, ci de candoare și de adevăr comunicat direct.

Ei bine, dragă cititorule, nu este nimic personal, eu însă mă îndoiesc de afirmație.

După cum ne place să credem, cu cât o persoană este mai inteligentă, cu cât urcă mai mult pe scara succesului, cu atât este mai puțin receptivă la lingușire. În realitate, pare să fie exact pe dos. Oamenii înfumurați și plini de reușite sunt înclinați să considere lauda la adresa lor o judecată perspicace, nicidecum o măgulire. În vreme ce persoanele cu mai puțin respect de sine sunt cu mult mai precaute. *Da, cât de inteligent trebuie să fie tânărul Smith ca să-și dea seama cât sunt de strălucit.* „Nu există lingușitor mai mare

decât dragostea de sine”, spunea la Rochefoucauld. Oamenii care nu-i pot suferi pe proști îi suportă cu bucurie pe adulatori. (Prin urmare, lingușitorii nu sunt proști.) Atunci, am să te flatez neflatându-te deloc – poate cea mai înaltă formă de flatare dintre toate.

Când le-am spus unor prieteni că lucrez la o carte despre flatare, mai mulți dintre ei s-au oprit o clipă, au zâmbit, apoi au zis, pe un ton teatral: „Ce idee strălucită! Da, va fi o carte fantastică. Ești omul potrivit să o scrie.” Când s-a petrecut prima oară, reacția inițială a fost să-mi spun: *Hmm, se pare că ideea le place cu adevărat* – după care mi-am dat seama de ironie. De aceea funcționează lingușirea: suntem avizi să credem ceea ce vrem să credem.

În zilele noastre, acest ton ironic este adesea formula de a masca toate lingușirile, ba chiar toate laudele. Rostim de obicei ceea ce apreciem că ar fi o lingușire cu un aer atot-cunoscător, cu un fel de afectare, sugerând că *Știm cu toții că e o lingușire, prin urmare nu mă considera un slugarnic viclean pentru că-mi iese așa ceva pe gură*. De fapt, ne luptăm în prezent să inventăm noi moduri de laudă, deoarece metodele tradiționale s-au răsuflat de mult.

Lauda *publică* a luat în bună măsură un aspect șăgalnic, fiind livrată între ghilimele. Vechile preambururi ale talk-show-urilor nocturne, „un mare comedian și un mare om”, funcționează acum doar ca o formă de kitsch. Lauda publică a luat această cale pentru că nimănui nu-i convine să fie perceput drept lingău ordinar. Mai auzim uneori superlative sincere din anii șaptezeci – „Ești cel mai bun”; „Ești cel mai mare” – în talk-show-uri TV diurne. Asemenea formule de mângâiere sunt moștenirea persistentă a diverselor mișcări de autoapreciere din ultimele trei decenii. Superlativele au redefinit lingușirea. Dacă oricine este „cel mai bun”, înseamnă, bineînțeles, că nimeni nu este – sau că suntem cu toții.

Mai nou, lingușirea a devenit mai precaută, mai bine disimulată. La începutul anilor 1980, când am început prima mea slujbă de jurnalist la o revistă din New York, editorul era un tip ursuz, fără ocolișuri, care părea alergic la mincinoși și insensibil la bârfe. Marea mea spaimă era să nu rămân vreodată singur cu el în lift, știind că nu aveam nicio replică potrivită să-i plasez.

Nu mult după ce începusem să lucrez acolo, s-a organizat un fel de ședință de familiarizare pentru noii redactori. Bănuiesc că la sugestia unui consultant de management, care l-a îndemnat pe editor să încerce să-i facă pe noii angajați să se simtă mai la largul lor sau ceva cam pe acolo. Editorul a încercat să se poarte afabil în timpul ședinței, afișând chiar și un rictus, în chip de zâmbet. În loc să ne vorbească despre revistă și istoricul ei însă, s-a lansat într-o discuție despre evenimentele acelei săptămâni și părerea lui despre un anumit articol de primă pagină. Unul dintre tinerii redactori a ridicat mâna și a spus, pe cel mai serios ton cu putință: „Consider cu adevărat că a fost o idee strălucită. Ideile dumneavoastră dovedesc mereu perspicacitate, fiind cu mult înaintea celor din jur. De fapt, sunt foarte înțelepte.”

M-am uitat de jur împrejur prin toată încăperea, să surprind un zâmbet sau o privire agasată. Nici vorbă. Apoi m-am uitat la editor, să văd dacă acel om aspru, faimos pentru detectorul lui de mizerii se pregătea să-i tragă un șut în fund micuței lichele. Nu. De fapt, editorul zâmbea cu blândețe. La sfârșitul întâlnirii, l-a invitat pe redactor să-i trimită un memo cu câteva propuneri de articole pentru prima pagină. Am rămas înmărmurit. Era din toate punctele de vedere un editor excelent, inteligent, ferm, cu un simț cât se poate de dezvoltat al designului unui proiect. Și totuși cea mai evidentă lingușire trecuse prin sistemul lui de apărare cum trece cuțitul prin

brânză. „Oricui îi face plăcere să audă un compliment“, spunea Abraham Lincoln.

Astăzi însă asemenea măguliri directe sunt tot mai rare. Nu se mai practică vleurile năprasnice, ci loviturile fine, cu efect. Pentru că am devenit tot mai subtili la capitolul lingușiri. Tot mai atenți să nu fim detectați. Iar martorii sunt tot mai cinici. Nu vrem să părem *prea plini de zel*. Am devenit tot mai versați în arta vicleană a „managementului impresiei“, cum o numesc sociologii. Măgulirea publică este mai puțin excesivă, în schimb a crescut setea pentru cele mai fierbinți lingușeli în particular, ca un fel de remediu pentru neputința de a fi la fel de plini de efuziuni în mulțime: *Nu aș fi putut spune asta într-o ședință cu tot colectivul, dar vreau să știți că eu consider superbă ideea dumneavoastră*.

În zilele noastre, suntem înclinați să considerăm flatare orice laudă. Rareori ne mai batem capul să facem diferență între ele. Lauda pare să fi devenit o componentă a categoriei lingușelilor. Ideea de a măguli nu a fost niciodată de laudă, astăzi viziunea noastră ușor preconcepută, strategică asupra ei, a reușit să compromită și lauda cea mai nevinovată. Care fațetă a culturii noastre ne poate dezvălui realitatea că nu facem distincție între laudă și lingușire sau că privim orice laudă ca pe o lingușire?

A devenit de-a dreptul un clișeu să afirmăm că trăim într-o epocă a ironiei. Și ce înseamnă asta, de fapt? Pe de o parte, avem cu toții o atitudine mai largă, mai sceptică față de adevăr. Pentru că astăzi suntem cu toții relativiști. În povestea cu George Washington și cireșul tăiat de el nu mai crede nimeni – dacă o fi crezut vreodată cineva. Ideea iluministă de adevăr ca valoare supremă e uitată de mult. Nimic nu mai este absolut drept. Nimic nu mai este lipsit de un strop de strategie.

Ironia înfloarește întotdeauna în epoci în care ideea de adevăr în sine se relativizează. Însă ironia universală

produce un fel de letargie morală cinică. Distincțiile etice ne plictisesc. Iar noi întâmpinăm asemenea deosebiri de finețe cu un surâs grăbit sau cu o ridicare din umeri. Ne învăluim în ceea ce Christopher Lasch numea „superficialitate protectoare”. Dacă orice adevăr este relativ, lingușirea nu este decât un alt fel de a-l manipula.

Când vorbesc cu o persoană pe care nu o cunosc suficient de bine, nu mă mai gândesc *Oare îmi spune adevărul?*, ci: *Cât de aproape de adevăr este ceea ce îmi spune?* Asta nu înseamnă că-i consider pe oamenii de astăzi mai capabili de amăgire, ci cred că sunt mai conștienți de sine, mai ageri și mai pragmatici față de legăturile lor cu cei din jur. Viziunea noastră asupra realității este mai nuanțată, și asta nu-i rău deloc. Astăzi oamenii onești încearcă să se țină cât mai aproape cu putință de adevăr. Iar cei mai puțin onești se îndepărtează de adevăr atât cât le este convenabil.

„Ironie” vine de la grecescul *ieron*, tradus de noi ca „disimulator, fățarnic, ipocrit”. Așa se face că avem tendința să interpretăm flatarea ca pe o disimulare, un gen aparte de manipulare a adevărului. Dar flatarea este diferită de disimulare, deoarece reprezintă o forțare a adevărului pe care rareori o punem la îndoială. Dacă o persoană îmi spune că este foarte intuitivă, mă întreb dacă poate fi adevărat. Dacă îmi spune că eu sunt foarte intuitiv, *Ei bine, hmm, iată cât spirit de observație are*. Lingușirea funcționează în multe privințe ca o rachetă cu senzor termic, cu deosebirea că racheta este capabilă să ne detecteze vanitatea. Iar vanitatea, după cum ne spun înțelepții, este cea mai comună trăsătură omenească. Toți vrem să facem impresie. Toți vrem să fim prețuiți. Lingușeala își atinge aproape întotdeauna ținta, pentru că ea – tu, eu, oricine – se ridică în calea lingușelii. Nu avem niciun sistem natural de apărare împotriva ei. NU avem îndoieli, deoarece vrem să credem. Așa cum spunea John Locke, „găsim [cu toții] plăcere

să fim amăgiți“. Dacă e o minciună, nu ne pasă și nici nu vrem să o contestăm. *Lie to me*, cântă Sheryl Crow, *and I'll promise to believe*.¹

*

O regulă de lucru în antropologie este că aspectul cel mai important de examinat într-o societate este ceea ce ia aceasta drept bun. Noi luăm linguşeala drept bună. Presupunem că ne-a însoțit și ne va însoți pe veci. În volumul de față nu voi recurge la principiul științific al abținerii – adică să iei în considerare doar cele mai spartane dintre ipoteze în construirea unui argument. Voi adopta o perspectivă mai largă, mai extinsă asupra flatării. Vor exista exemple care vă vor face probabil să spuneți: *Ei bine, nu, asta nu-i linguşeală*. Dar prefer să greșesc incluzând prea mult, decât să exclud.

Înainte de a merge mai departe, permiteți-mi să formulez rapid o scurtă definiție de lucru. Linguşirea este o laudă strategică, o laudă cu intenție. Poate fi umflată puțin ori exagerată sau poate fi corectă și adevărată, dar rămâne tot o laudă făcută în căutarea unui rezultat, indiferent că e vorba de mai multă simpatie sau de un birou cu poziție mai bună. Este un gen de manipulare a realității care recurge la ridicarea cuiva pe un pedestal spre propriul nostru avantaj. Iar uneori lauda poate fi chiar autentică.

Nu voi risipi mult timp ca să vorbesc despre formele obișnuite, obligatorii, de flatare, aplicate în ceea ce obișnuim să numim lumea bună. Da, îi spunem amfitrioanei că paella a fost delicioasă, chiar dacă a avut gust de clei. Îl asigurăm pe avocatul firmei că ne-a făcut plăcere să stăm de vorbă, cu toate că discuția despre schimbările legislative

¹ „Minte-mă și-ți promit c-am să te cred (n. tr.).

ale investițiilor în proprietăți imobiliare a fost puțin plicticoasă. Apoi să ne mai gândim și la vestigiile linguşirii, ritualuri cărora nu le mai acordăm nicio atenție, cum ar fi când semnăm în finalul unei scrisori: „Cu stimă“. Acest gen de flatare ne-a intrat în obișnuință, dorința originală de a face cuiva plăcere fiind dispărută de mult. Iar în epoca e-mailului și a telefoanelor mobile a apărut și o nouă etichetă, care elimină vechii termeni, considerându-i inutili și obositori.

Apoi există situațiile în care flatarea devine obligatorie: mireasa întotdeauna este frumoasă. Răposatul întotdeauna a fost un om bun. La vernisaj, obligatoriu artistul trebuie să fie complimentat. În vizită, bebelușul gazdelor este categoric tot ce poate fi mai scump. În asemenea situații, tăcerea poate trece drept impolitețe, iar lipsa laudelor se face bine remarcată. Și noi ne conformăm, pentru că înțelegem bine că în anumite situații flatarea este unguentul grație căruia funcționează civilizația. În lipsa ei, am avea parte de haos de salon, după cum spunea sociologul Erving Goffman. Stabilitatea socială depinde de o anumită doză de amăgire. Filozoful George Steiner scria: „La fiecare nivel, capacitatea lingvistică de a ascunde, de a dezinforma, de a strecura ambiguități, ipoteze și invenții, este vitală pentru echilibrul conștiinței umane și pentru dezvoltarea omului în societate.“ Trebuie să ne pregătim o față cu care să întâmpinăm fiecare față care ne iese în cale.

Există nenumărate forme utile ale linguşirii. Ea este un fel de propagandă în care informația este „părtinitoare în mod intenționat“, așa cum spunea istoricul Daniel Boorstin. La fel ca propaganda, și linguşirea are încărcătura ei emoțională, în care dorim să credem. Linguşirea este și un soi de mască, o mască ce îl protejează și îl ridică tocmai pe linguşitorul care face efortul de a ridica persoana flatată.

Sensul tuturor acestor metafore constă în observația că linguşirea nu este ceea ce pare a fi, că există o separare

între aparență și realitate. Ca să recurgem la încă o metaforă, există ideea că măgulirea ar fi cu două tăișuri, că pare să spună un lucru, când de fapt subliniază cu totul altceva. Și asta pentru că are ceva de ascuns. Succesul ei depinde de buna camuflare a oricărui alt motiv în afara sincerității dezinteresate. În esență, flatarea este o manieră de exprimare care susține foarte bine propriul interes, disimulându-l la fel de bine în același timp.

MINCIUNI FRUMOASE

Montaigne este cel care a scris că frumusețea adevărului constă în aceea că are o singură față. „Reversul adevărului”, spune el, „are o sută de mii de forme și un câmp nedefinit, fără hotare, fără limite.”

Aproape toate definițiile minciunii descriu și lingușirea. În general, minciuna se definește ca inducere în eroare a unei persoane de către alta. Teoreticienii jocurilor numesc minciuna „denaturare strategică”. Dacă potrivit tradiției minciuna a fost tratată ca o formă de deviere socială, flatarea a fost considerată în limitele normelor sociale. Un delict, în cel mai rău caz.

Există două moduri principale de a minți: prin ascundere sau prin falsificare. Flatarea este mai apropiată de falsificare: denaturăm sau exagerăm adevărul. (Deși, din punct de vedere tactic, omiterea unei critici meritate este și ea o formă de lingușire.) În timp ce minciuna poate fi pasivă, măgulirea este de obicei activă. Dacă putem accepta că există semne care indică o minciună, pentru lingușire nu avem niciun reper – nici măcar atât cât să bănuim pe cineva că blufează, la poker. Mincinoșii se simt adesea vinovați după ce mint; lingușitorii, doar rareori.

Dacă o minciună poate fi uneori dovedită (*Nu, domnule, în ciuda mărturiei dumneavoastră, pot demonstra îndubitabil că nu erați acasă în noaptea de douăzeci și șapte*), lingușirea, de obicei, nu. Lingușirea este în general subiectivă, dar minciuna e obiectivă. Iar riscul, mult mai mic. În cel mai rău caz, dacă sunteți prins flatând o persoană anume, cel puțin vă puteți scuza că o faceți pe seama respectului pe care i-l purtați. „Omul nu este măgulit de măgulirea în sine, ci de faptul că este considerat demn de a fi măgulit“, spunea Bernard Shaw. Chiar dacă percepem esența măgulirii, tot nu reușim să ajungem la un sentiment de revoltă și reacționăm, în general, printr-un simplu „mulțumesc“. „Ne dăm în vânt după lingușiri, chiar dacă nu ne lăsăm înșelați de ele, pentru că ne dau senzația că suntem suficient de valoroși ca să ni se facă avansuri“, scria Emerson.

Dar înșelătoriile, ca și flatările, au și ele ierarhia lor. Există minciuni și *minciuni*. Și Montaigne observa că adevărul este un ideal abstract, nu o realitate banală. „Nu vreau să-i refuz amăgelii locul ei cuvenit“, nota el, „ar fi un semn de neînțelegere a lumii.“ Sfântul Augustin susținea că există opt categorii diferite de minciuni. Nu le voi enumera pe toate, suficient să spun că nivelul lor de gravitate variază între minciună în fața lui Dumnezeu, care rănește, și minciună care nu face rău nimănui, ba chiar poate apăra de un pericol. Pe acestea obișnuim să le numim „minciuni nevinovate“. În continuare, aş face aceeași distincție între diferite tipuri de lingușire. Există măgulire care ascunde intenția de a face rău și măgulire vecină cu virtutea, cum ar fi să i se spună unui pacient din spital că arată mai sănătos sau unui student speriat că se află pe calea cea bună. Flatarea, chiar și în ipostazele ei cele mai rele, pare mai puțin condamnată decât minciuna simplă, directă.

Francis Bacon spunea că există două genuri de flatare – cea malițioasă și cea benignă. Măgulitorii malițioși te

îngroapă în laude. (Tacit susținea că dușmanii cei mai răi sunt cei care te ridică în slăvi.) Flatarea benignă este o simplă laudă exagerată, fără un motiv anume. Stefano Guazzo, scriitor italian din secolul al XVI-lea, făcea distincție între simplul gudurat și lingușire, guduratul fiind o disimulare fără rea intenție.

Cea mai bună analogie descoperită de mine pentru a face diferența dintre lingușirea bună și cea rea vine nu din literatură, ci din domeniul juridic, aducând în discuție intenția. În dosarul de urmărire penală, eșuat, al fostului ministru al agriculturii Mike Espy, pentru acceptarea ilegală a unor cadouri, Curtea Supremă a făcut o distincție interesantă între cadou și favor sau mită. Cadoul, a decis curtea, este oferit de amorul artei, fără a aștepta ceva anume în schimb. Pe când favorul sau mita reprezintă un dar făcut pentru a obține ceva anume, cu alte cuvinte *quid* din *quid pro quo*¹.

Și flatarea, consider eu, se înscrie în aceeași serie. Poate fi un dar făcut mai mult sau mai puțin dezinteresat, fără așteptarea unei recompense, sau poate fi o mită în speranța unui beneficiu. Cea dintâi este inofensivă sau poate chiar face un strop de bine; cea de-a doua are în esență baze strategice, de la simpla dorință de a intra în grațiile cuiva mergând până la intenția malignă de a răni prin aparenta măgulire.

Dacă lingușirea este o mită, rareori este cineva dispus să nu o încaseze. Iar dacă lingușirea ar fi o faptă penală, destinatarul ar rămâne mereu un complice neinculpat. Politicienii corupți pot înapoia darurile, dar lingușelile, nu – și nici câștigurile ilicite de pe urma lor.

Amantul ofilit din Sonetul 138 al lui Shakespeare înțelegea perfect această dinamică. Fiind o amăgire reciproc satisfăcătoare.

¹ Un lucru pentru altul (n. tr.).

Cuprins

Introducere	7
Un cuvânt sau două despre etimologia flatării	27
1. Cu toții avem o ierarhie	33
2. Poți lua cu tine	61
3. Lingușirea este nedemocratică	86
4. Inventarea măgulirii romantice	113
5. Ghidul de flatare al curteanului	145
6. Transparența americană.....	187
7. Cum lingușirea și-a câștigat prieteni și a devenit influentă	235
8. Știința de a intra în grații.....	271
9. Capitalele flatării moderne	304
Epilog: Cum să flatezi fără să fii prins	347
Mulțumiri	354
Indice.....	355



& SAVOIR-VIVRE®

O colecție de formare și rafinare a personalității, *à la légère*, fără nicio declarație de intenție programatică.

Enciclopedii și alte lucrări capabile să corecteze micile imperfecțiuni și să răspundă la marile întrebări cu grație, umor și inteligență, pentru cititorii care își caută bucurii oneste într-o lume a speranțelor amânate.